

NIKTORÉ PROBLÉMY MARXISTICKEJ VEDY A FILOZOFIE

Nepochybne je veľký rozdiel medzi sociálnou funkciou vedy v spoločnosti buržoázno-kapitalistickej a v spoločnosti socialistickej. Napriek všelijakým frázam o „odbornosti“, „neutralite“ a „objektívnosti“ veda a filozofia v kapitalizme koná jasne aj maskovane úlohu ideologického faktora ako zaistovateľa triednych záujmov buržoázie. To v celku a všeobecne platí a určité špecifikované úchytky dajú sa vysvetliť nejednotným a nerovnomerným rozvojom kapitalizmu vo svete. Ďalej je tu aj okolnosť, že nie všetky vedy a nie v rovnakej miere zasahujú do spoločenského a kultúrneho života: sú vedy, ktoré pre svoju zložitú, abstrakciu a čisto pomocný pracovný charakter (matematika, geometria) neprejavujú zrejme svoju triednu tendenciu; podobne sú aj iné vedy, ktoré len svojimi principiálnymi aspektmi a usmerňovaním toku bádania a výberom tematiky vydávajú svedectvo o svojej politickej „príslušnosti“ (botanika, zoológia, mineralógia); práve tak je aj široká oblasť vied, patriacich napr. do rámca medicíny, u ktorých sociálno-politický charakter sa ukazuje len v spojitosti s aplikovaním teoretických poučiek do praxe; inak, zdá sa, práca chirurga, očného lekára, výskum tbc. sám osebe nemá v sebe politické momenty; mohlo by sa teda povedať, že vedy abstraktné, exaktné a príliš špecializované vo svojej čisto teoretickej složke (čo fakticky neexistuje a prax je tu neoddeliteľná) zdanlivo najviac prejavujú svoj odbornícky charakter; iná je však situácia v oblasti kultúrnych a spoločenských vied, tých oblastí bádania, ktoré jednak zapodieľajú sa analýzou javov spoločensko-historických a tvoriacich reálnu bázu politického diania, jednak svojimi dôsledkami usmerňujú tok spoločenského života. To teda platí predovšetkým o všetkých sociálnych a kultúrnych vedách: o politickej ekonomii, sociológii, filozofii, dejinách, zemepise, literárnej vede, národopise, etike, práve, estetike, psychológii, pedagogike, noetike, politike a rozumie sa aj o teológii s „metafyzikou“.

Kto by mohol pochybovať o tom, že otázky politicko-ekonomické, sociálne, etické, teologické a „metafyzické“ majú najužší vzťah k reálnemu toku spoločenského života? Alebo že je ľahostajné, aká je vecná a metodologická báza ich výskumov, výber ich tematiky a spôsob uvádzania jednotlivých týchto složíek a prvkov do vzájomných vzťahov (korelácií)?

Tu v tejto širokej oblasti o „politíčnosti“ a sociálnej funkčnosti uvedených vied nemožno zapochybovať. Možno postaviť iba otázku: v akom pomere participujú už svojím charakterom na „vplyvnosti“ politickej a sociálnej a aké je ideologické (triedne) hľadisko samého bádateľa?

Už M a r x a E n g e l s vo svojich dielach jasne argumentovali, že veda slúži spoločnosti a že nieto vedy s hľadiska jej sociálnej funkčnosti (spojenie teórie s praxou) tzv. „nadtriednej“. Každé idealizovanie vedy je vlastne zabsolutizovanie aspektov ideológie panujúcej triedy. V tomto smysle, keď v niektorom odvetví vedy sa jasne uplatňuje triedne (buržoázne) hľadisko

v základnom ideologickom postoji, vo výbere tematiky, v metodológii a v sociálnej funkčnosti, každá veda je alebo buržoázna alebo marxistická. A toto, ako povedal Lenin, nemožno vzťahovať len na tzv. sociálne vedy, ale na vedy vôbec. Nie sú preto len sociálne vedy, napr. sociológia alebo politická ekonomia, reakčné, ale je reakčná každá veda a filozofia, ktorá všeobecne alebo v detailoch stojí na idealistickom (buržoázno-triednom) hľadisku. V *Materializme a empiriokriticizme* Lenin výslovne hovorí, že „reakčná gnozeológia je nevyhnutne spätá s reakčnými snahami v sociológii“ (Praha 1948, 265). S tohto hľadiska, práve keď Marx budoval svoju teóriu, svoju metódu a princípy vied (nielen sociálnych), musel sa ostro postaviť proti „pozitivismu“ Comteovmu a jeho sociológii, ktorá v podstate vo svojej myšlienkovvej báze zostala idealistickou filozofiou (257). Preto Marx a Engels vyčítali aj Feuerbachovi, že nebol dôsledný materialista, že chcel obnoviť nové náboženstvo a že sa v sociológii nevedel zbaviť idealistických fráz a stať sa materialistom (259). S tejto stránky Lenin vyššie hodnotil prácu „ľudových mysliteľov“, napr. J. Dietzgen a (1828—1888): „Filozofia nie je pre pánov profesorov veda, ale ochranný prostriedok voči sociálnej demokracii... Všetci, ktorí si hovoria „filozof“, či už je to profesor alebo docent, väzia napriek zdanlivej slobodomyselnosti viac či menej v poverách, v mystike... a tvoria proti sociálnej demokracii jedinú... reakčnú masu“ (Leninov citát slov Dietzgenových, 260). Prečo zdorazňoval Lenin práve ideologickú, filozofickú bázu každej vedeckej, výskumnej práce, vidí sa z týchto slov Leninových: „Len čo ide o filozofiu, nemožno veriť ani jediné slovo ani jedinému z týchto profesorov, ktorí sú schopní poskytnúť najcennejšie práce v špeciálnych oblastiach chémie, histórie a fyziky. Prečo? Z tej istej príčiny, prečo ani jednému profesorovi politickej ekonomie, ktorý vie podať veľmi cenné práce v oblasti faktických, špeciálnych výskumov, nemožno veriť ani jediné slovo, keď ide o všeobecnú teóriu politickej ekonomie. Lebo lálo veda je v súčasnej spoločnosti laká stranníčka ako gnozeológia. Vo všeobecnosti a celkove nie sú profesori ekonomie ničím iným, než učenými prísluhovačmi kapitalistickej triedy a profesori filozofie učenými prísluhovačmi teológov“ (261). Úlohou marxistov je, aby vo všetkých vedách vedeli „prepracovať výsledky, ku ktorým dospeli títo „pomocníci“ (neurobíte napr. ani krok v oblasti štúdia nových ekonomických javov bez použitia prác týchto pomocníkov) — a aby vedeli odstrániť ich reakčnú tendenciu, aby vedeli viesť svoju líniu a biť sa s celou líniou nám nepriateľských vied a tried“ (261). V tomto smysle podstatná je teda u Lenina *náplň a usmernenie vedy a nie veda ako laká*: neodmieta politickú ekonomiu ako vedu, ale jej falšovanie učenými pomocníkmi kapitalizmu. Ako je reakčná sociológia, tak je reakčná i politická ekonomia, filozofia, gnozeológia a všetky vedy, ktoré konajú službu kapitalizmu a teológii. Nič na tom nemení fakt, že Lenin (a väčšinou v SSSR ešte aj dnes) miesto názvu sociológia upotrebuje výraz „obščestvennaja nauka“. Ale máme doklad, že Lenin aj toto slovo upotrebil: na str. 382 a 383 diela *Filosofskije tetradj* upotrebuje výraz sociológia, citujúc slová Abela Reya (*La philosophie moderne*, 1908) v stati *Nauka o pravach*; tu hovorí sociológia miesto veda o spoločnosti. Aj T. Pavlov v diele *Teória odrazu* (364 a 368) upotrebuje dôsledne výraz sociológia (rozumie sa, marxistická). V tomto smysle nájdeme tento výraz aj u Engelsa (*Anti-Dühring*, 34). Je pravda, že v Sovietskom sväze majú *Akadémiu obščestvennych nauk*, a že termín sociológia (najmä v smysle marxistickej všeobecnej vedy o spoločnosti) je slabo zauží-

vaný, jednako len v dielach sovietskych marxistov sa dosť často upotrebuje. Napr. M o č a l i n (*Voprosy filosofii*, 2 (4), r. 1948, 263) upotrebuje výraz sociologický aj biologický s jednakým oprávnením: „*Vot počemu vsevozmožnyje rasistkije „teorii“ uže davno vyšli iz sfery „naučnych“ biologičeskich i sociologičeskich „trudov“, stali predmelom massovoj propagandy...*“ Aj M. Mitin v úvahe „O dialektičeskom i istoričeskom materialisme v razvitiji marksistsko-leninskoj filosofskoj mysli“ (*Bolševik*, 1949, XXV, č. 1) upotrebuje výraz sociologia. Píše doslovne: „*Tovarišč Stalin obgaščaja i dvigaja vpered sociologičeskiju teoriiu marksizma*, ukazyvajet, čto obščestvennaja žižn' vpolne poznavajema, čto dannyje nauki o zakonach razvitija obščestva, — javljajutsa dostovernymi dannymi, imejuščimi značenie objektivnych istin“ (str. 36 z „*Bolševika*“, citované Stalinove *Voprosy leninizma*, 544). Ďalší dôkaz, že s hľadiska marxistického nemožno odmietat' osobitnú vedu o spoločnosti (sociologiu), podáva nám *Kratkij filosofskij slovarj*, zostavený M. R o z e n t a l o m a P. J u d i n o m a vydaný roku 1940 Politizdatom pri CK VKP(b). Na strane 255 píše sa pod osobitným heslom o sociologii ako o „*nauke o obščestve*“, o jej predmarxistickej fáze, keď sociologia nebola ešte vedou (Comte). Marx vo svojej analýze hospodársko-spoločenských pomerov zisťuje, že *spoločnosť vôbec* (v absolútnom smysle) neexistuje, ale vždy ide o konkrétnu spoločnosť. Marx vybudoval teóriu spoločenského vývinu (historický materializmus), ale dnes, keď sa socialistická spoločnosť stala realitou (v SSSR), musí byť vybudovaná aj sústavná veda o spoločnosti. Pri tom, ako aj v politickej ekonomii, filozofii, literatúre atď. má ísť o *tvorivé prepracovanie dedičstva buržoáznej vedy, filozofie, kullúry*. — Rozental a Judin v uvedenom slovníku spomínajú, že Marx a Engels výskum spoločnosti pozdvihli na vedecký stupeň a potom citujú tieto Leninove slová: *Eta gipoleza vpervyje vozvela sociologiju na stepeň nauki*“ (str. 256). Fakt je, že výraz sociologia v SSSR sa väčšinou vzťahuje na buržoáznu sociologiu a rozdiel medzi ňou sa vidí ešte i z toho, že pod pojmom „obščestvennyje nauki“ je napr. polit. ekonomia, všeobecná spoločenská veda, štátoveda, právo (i medzinárodné), dejiny, diplomacia, filozofia, dejiny filozofie, logika, psychologia, literatúra a divadelná veda, dialektický a historický materializmus. Podobne výraz sociologia vo svojich prácach užívajú aj Aleksandrov, B y c h o v s k i j a iní.

Nesporné je, že marxizmus (porov. E n g e l s, *Dialektika prírody*) neobyčajne zdôrazňuje význam prírodných vied pre vybudovanie vied spoločenských aj filozofie. Kto pozorne sleduje marxistickú teóriu, vidí, že tu vládne určitá nejasnosť a že vinou teoretikov marxizmu sa doteraz určité dôležité princípy neujasnily. V Poľsku napr. je spor vo veci sociologie a filozofie: profesor O s s o w s k i ostro rozlišuje od seba filozofiu od sociologie a tvrdí, že je možné byť materialistom v sociologii a idealistom vo filozofii. Správne však zdôrazňuje A. S c h a f f, že tézy sociologické nemožno oddeliť od filozofických (to vidieť i zo slov Leninových), materializmus historický je konkrétnym rozvinutím noetického i metodologického aspektu dialektického materializmu na oblasť javov spoločenských. S tejto stránky iniciatívne zasahuje aj Stalin, keď píše, že „*niektoré všeobecné poučky marxistického učenia o štáte sú prepracované kuso, a preto nedostačujú*“ (*Olázky leninismu*, Praha 1948, 577). Neriešia sa mnohé teoretické otázky, kým v SSSR je už viac ako 20-ročná socialistická prax. Potrebu dôsledného a dynamického prepracovania marxistickej teórie zdôrazňoval aj Lenin: „*Na Marxovu*

teóriu nehľadíme ako na niečo, čo je dané raz navždy a je nedotknuteľné; sme naopak presvedčení, že táto teória len položila uholné kamene vedy, ktorú socialisti musia do všetkých smerov ďalej prepracovávať, ak nechcú, aby ich život predišiel. Súdime, že pre ruských socialistov je zvlášť potrebné, aby s a m o s t a t n e prepracovávali Marxovu teóriu, lebo *táto teória poskytuje len všeobecné smernice*, ktoré v jednotlivostiach uplatniť treba inak na Anglicko než na Francúzsko, inak na Nemecko než na Rusko“ (*Sobrané spisý*, II, 492). Tu obsiahle pole čaká na marxistov najviac v oblasti sociologie: bude potrebné presne vymedziť pojem, predmet, metódy marxistickej sociologie, pojmy „sociálny jav“, sociálna štruktúra, vývin, objektívacia, problémy populačné (populácia, rodina, jednotlivec, spoločnosť, národ, rasa, prostredie, zvyky, obyčaje, špeciálne problémy detskej reči, roľníka atď.). Je potrebné tézy historického materializmu (primárnosť materiálnych podmienok vo vývine spoločenskom) rozvíť do systému a na základe materialistických a dialektických princípov vytvoriť vedu o spoločnosti (sociologiu) ako máme vedu o živote (biologiu). To je neobyčajne zodpovedná práca: nie je možné ju uskutočniť kabinetne a individuálne, ale len na zásadách kolektívnej spolupráce po všestrannej politickej konzultácii. Najmä v otázkach zásadných, prípadne v tých, ktoré sa majú prvý raz sústavne a podrobne spracovať, vyslovené náhľady treba najprv medzi marxistami dôkladne preštudovať a potom ich vyniesť na príslušné politické fórum. Len po príslušnom schválení má vyjsť takéto zásadné a priekopnícke dielo. Práca táto je neobyčajne dôležitá a jasne majú byť pritom vymedzené pojmy, ako filozofia, logika, dialektika, historický materializmus, spoločenská veda alebo sociologia. Veď Engels už pred 60 rokmi písal: „Ale tým filozofia dohráva svoju úlohu v oblasti dejín, práve tak, ako dialektické chápanie prírody robí každú filozofiu prírody i nepotrebnou i nemožnou. Teraz už nikde nejde o to, aby sa spojenia vymýšľali v hlavách, ale ide o to, aby sa vzťahy odkrývaly vo faktoch. Pre filozofiu, vyhnanú z prírody a dejín, zostáva potom iba ríša ideí, nakoľko ešte zostala: veda o zákonitosti samého myšlienkového procesu, logika a dialektika“ (*L. Feuerbach a završenie nemeckej klasickej filozofie*, 56).

V tomto smysle možno teda hovoriť o filozofii ako o logike a dialektike, ako o dôslednom výklade (zákonitosti) celej skutočnosti; ako hovorí Pavlov, filozofia je „obecná metodologická základňa“ všetkých vied, je vlastne zovšeobecňovanie ľudskej skúsenosti (praxe). V tomto chápaní historický materializmus je materialistická filozofia (logika) aplikovaná na všetky spoločenské vedy (na všeobecnú vedu o spoločnosti = sociologiu, politickú ekonomiu, estetiku, etiku, lingvistiku atď.). Je vlastne logikou spoločensko-historického vývinu človeka (logika ľudských dejín). (P a v l o v, *Teorija odraza*, 357.) Tu sú, myslím, vcelku a zásadne vyslovené správne myšlienky a bude potrebné na tomto základe, ako už zdôraznil Lenin a po ňom Stalin, rozpracúvať niektoré len náznakovite vyslovené marxistické tézy. — Tu pripomínam ešte okolnosť, ktorú uvádza Pavlov v citovanom diele na str. 407—409 a ktorá svedčí o veľkej neujasnenosti pojmovej a terminologickej vo filozofii. Pavlov spomína, že v učebnici dialektického a historického materializmu (redaktori M. Mitin a Razumovskij) sa napr. o psychologii hovorí ako o „freudizme“, o synonyme idealizmu, o „farárčine“. Preto sa v SSSR venovala veľká pozornosť len fyziologii a sovietski učitelia boli tej mienky, že fyziologia vyššej nervovej činnosti môže zameniť psychologiu. Dnes však v SSSR má

psychológia, rozumie sa, marxistická, svoje dôstojné miesto medzi vedami. Práve tak možno povedať, že aj historický materializmus zameňoval pojem sociológie (alebo všeobecnej vedy o spoločnosti) a že pre odpor (ináč oprávnený) k idealistickej a buržoáznej sociológii, ktorá svojou tematikou najpriamejšie slúžila buržoázii, sa sústavný teoretický výklad *špeciálnej problematiky sociálnej* zanedbával. Tu musí marxistická veda a filozofia (v Sovietskom sväze sa to už prejavuje) vyriešiť rozhodné slovo: v oblasti spoločenskej marxizmus rozoznáva buržoáznu filozofiu, politickú ekonomiu, sociológiu, literárnu vedu, estetiku, etiku, atď., ale ako potrebuje marxistickú (dialektickú) logiku, tak potrebuje aj marxistickú psychológiu, marxistickú ekonomiu, marxistickú sociológiu, marxistickú estetiku atď. Aj u nás platí v plnej miere — pravda, so zvláštnym zreteľom na špecifickosť našej cesty k socializmu — to, čo povedal A. A. Ždanov (*Voprosy filosofii*, 1947, č. 1) o pomeroch v SSSR: úlohou našich vedcov a filozofov je ukázať, ako pôsobí dialektický zákon v podmienkach ľudovej demokracie a v čom je špecifikum jeho aplikovania nielen vzhľadom na rozdielnosť kapitalistického systému, ale aj so zreteľom na vyššiu fázu socialistického vývinu. Slovom, musí ísť o odkryvanie protirečení nielen v spoločnosti kapitalistickej, ale aj v ľudových demokraciách. Keď takéto protirečenia existujú v socializme, ako píše Ždanov, tým viacej ich máme v našej spoločnosti, v dobe prechodu od kapitalizmu k socializmu. A o týchto otázkach, o boji medzi tým, čo umiera, a tým, čo sa rodí, nepíše sa „zo zbabelosti“ — hovorí Ždanov.

Marxizmus-leninizmus vo svojom boji proti idealistickej vede a filozofii, proti najrafinovanejším formám fideizmu, nesmie ustať. Veď marxizmus-leninizmus je „živé tvorivé učenie, ktoré sa stále rozvíja, stále obohacuje na báze skúseností socialistickej výstavby a úspechu moderných prírodných vied“ (Ždanov). Marxizmus nie je „vedou nad vedami“, ale je metódou vedeckého bádania, uplatňovanou vo všetkých vedách, v prírodných aj spoločenských. V boji proti reakčnej vede a filozofii musí byť určitý plán a taktika: filozofické smery už dávno likvidované nemajú nás zaujímať, ale tým viacej sa musí viesť nemilosrdný boj proti tým smerom a systémom, ktoré su ešte aj dnes aktuálne a využívané nepriateľmi marxizmu (fideizmus, agnosticizmus a celé „idealistické smetisko“, ako píše Ždanov).

Keď máme na mysli fakt, že dialektické zákony (boj protikladov, charakter protirečivosti, prechod kvantitý v kvalitu) v ľudovej demokracii majú svoju špecifickú formu, nebude od veci pripomenúť si aj situáciu „na filozofickom fronte“ v inej ľudovej demokracii. Napr. v Maďarsku, nakoľko nám je známe, pozícia marxistickej vedy a filozofie je značne silná (Lukács György, Szalai Sándor, Révay József, Mód Aladár, Nagy Imre atď.). V oblasti marxistickej vedy a teórie o spoločnosti pozoruhodné sú najmä dve práce Szalai Sándora: *Társadalmi valóság és társadalomtudomány* (Budapest 1946) a *Bevezetés a társadalomtudományba* (Budapest 1948). Szalai sa v oboch týchto prácach pokúsil o systematické rozvinutie marxistickej vedy o spoločnosti (sociológie). Zdôrazňuje, že tézy dialektického a historického materializmu vznikli viac-menej z polemík (Marx proti Proudhonovi, Engels proti Dühringovi, Lenin proti Berkeleymu, Machovi, Bogdanovovi atď.). Marx nám zanechal sústavne vypracovanú politickú ekonomiu (*Das Kapital*), ktorá tvorí základ marxistickej filozofie a teórie všetkých spoločenských vied. S tejto stránky úlohou marxistov je vybudovať všetky vedy (prírodné aj spoločenské). Szalai sa pokúsil o sústavné a metodologické aplikovanie mar-

xizmu na spoločenskú skutočnosť a spoločenskú vedu (*Társadalmi valóság és társadalomtudomány*, str. 12).

Takéto marxistické aplikovanie tiež dialektického a historického materializmu je nevyhnutné so zreteľom na premenlivú spoločenskú skutočnosť (napr. špecifický vývin pomerov v ľudovej demokracii). Pre úzku spojitosť medzi teóriou a praxou je *nevyhnutné*, aby sa takáto práca diala kolektívne, s politickou zodpovednosťou a každá významná téza (nakolko ide o aplikovanie dialektiky na konkrétnu spoločenskú situáciu) má byť prediskutovaná s príslušnými politickými činiteľmi, ako sme už zdôraznili. V tejto veci vyžaduje sa u nás určitá organizačná pružnosť, aby marxistické diela včas vychádzali a paralyzovali záplavu idealistickej buriny na našom knižnom trhu.

Keď sme sa dotkli týchto teoretických i metodologických otázok vedy a filozofie marxistickej a idealistickej, nemôžeme neprejsť aj k niektorým praktickým problémom marxistického bádania.

Heslovite, viac náznakovite ako sústavne a podrobne vyslovíme tu niektoré veci zásadnej dôležitosti.

1. Marxizmus vedu, filozofiu, ideologiu (a vôbec tzv. „nadstavbu“) vysvetľuje z ekonomicko-sociálnej základne, z podmienok spoločenského vývinu; je zrejme, že *veda má svoju dôležitú funkciu sociálnu*, že svojím pôvodom rozrastala sa z praxe, z práce, a že koniec koncov i vo svojom teoretickom rozvoji má slúžiť potrebám spoločnosti, života, praxe.

2. Z tohto charakteru vedeckej a filozofickej práce vyplýva, že veda a filozofia (vo svojom celku a najmä v spoločenskej funkčnosti) nie je „neutrálna“, nie je „objektívna“, ale je štrukturálnou časťou spoločenského vývinu, rastu. Mierou, akou sa zdokonaľujú výrobné prostriedky, technizáciou, stáva sa činiteľom čoraz dôležitejším; práve preto, že socialistická spoločnosť sa zakladá na vede, že jej materialistické a ideologické bytie nie je v rozpore s vedeckými poznatkami, nefalšovaná veda má nesmierny význam pre spoločenský pokrok. Preto vedecká produkcia v socializme musí byť v súlade s celkovými tendenciami ekonomického, sociálneho a politického vývinu a jej rozvoj ako nadstavby nesmie byť izolovaný, sebačinný, náhodilý.

3. Vedecká produkcia v socializme a v štáte, ktorý* je na ceste k socializmu (ľudové demokracie), musí byť plánovitá, organizovaná, usmerňovaná. Musí byť v plnom súlade so základnými tendenciami spoločenského a politického vývinu. Veda ako celok (vybudovaná na filozofii materialistickej a na princípoch dialektických) musí napomáhať konkrétne úlohy socialistického budovania (technika, priemysel, zdravotníctvo, školy, ekonomia, tlač, umenie atď.).

4. Konkrétne: svetový názor marxistov-vedcov musí byť materialistický a socialistický orientovaný; nesmie byť rozpor medzi politickými prejavmi a „neutralitou“ v tvorbe. Teória nemôže byť oddelená od praxe. V celej problematike, ktorú spracúva veda (dejiny, právo, politika, literatúra, tlač, divadlo atď.) musí byť zdôrazňovaný marxistický aspekt. V samej tvorbe nesmú byť náhodilosti, ale plán, nie izolacionizmus a individualizácia, ale spoločná práca a organizácia vedeckej tvorby.

5. Vedecké diela nepíšu sa pre hrstku vzdelancov a najmä nie práce, ktoré svojou povahou a problematikou zasahujú do spoločenského diania; najmä spisy so sociálnou, ekonomickou, kultúrnou, filozofickou, politickou a etickou problematikou (okrem diel špecificky úzko odborných: napr. v medicíne: v chirurgii, v ortopedii, v gynekológii, v terapii, v bakteriológii a v tech-

nike: v elektrochémii, v elektrodynamike, elektromagnetizme a pod.) majú sa písať jasne, srozumiteľne, bez dvojsmyselnosti, bez sofistiky, bez cynizmu a pochybností. Iba v uvedených, špecificky odborných spisoch nedá sa vyhnúť príliš odbornej a laikovi ťažko srozumiteľnej terminológii.

Správne je, čo napísal Ladislav Szántó v *Novom slove* (1949, VI, 7) v článku *Nejednodušíť marx-leninizmus*: Pri tomto približovaní sa vedy k ľudu nejde o jej popularizovanie, ale ide o preniknutie celej vedy a filozofie marxistickým duchom. Potrebné je „kritické prepracovanie kapitalistickej vedy na socialistickú“.

6. Pritom je dôležité vykonať revíziu a marxistické prehodnotenie všetkých pojmov a kategórií (štruktúra, dynamika, statika, sociálna metafyzika, transcendentno atď.). Netreba slepo prejímať z buržoáznej terminologie pojmy, ako napr. derivácie, rezíduá, elita a pod., ktoré miesto toho, aby vec objasňovali, ešte väčšmi ju zatemňujú.

7. Pri citovaní a uvádzaní literatúry má sa dbať na pramene pokrokové, najmä socialistické (sovietske); z buržoáznej literatúry nech sa cituje natoľko, nakoľko je nutné, i to z polemických a metodologických dôvodov; pritom má ísť o citovanie prameňov a literatúry výberovej, tzn. „reprezentačných“ složík. Pri uvádzaní prameňov má byť hneď zrejmé, že je to citát, a práve tak je potrebné poukázať na jeho nedostatky, chyby, prípadne reakčnú zamierenosť. Ďalej: citáty v texte a poznámkach, najmä ak sú v reči menej známej (grécke, latinské, talianske atď.), treba prekladať a vôbec v knihe určenej slovenskému čitateľstvu má sa všetko prekladať, lebo sa píše pre ľud a od neho nemožno očakávať, že ovláda aj grécku, latinskú, taliansku, prípadne anglickú reč. V tomto smere má nám byť vzorom Lenin, ktorý v knihe *Materializmus a empiriokriticizmus* všetky citáty z angličtiny, francúzštiny a nemčiny prekladal, i v texte i v poznámkach. Nestane sa potom taká nedôslednosť, že napr. autor vo vedeckom diele cituje Lenina z ruštiny (*Sobrané spisy*) a uvedený citát prekladá, hoci slovenský čitateľ skôr pochopí aj originál, a anglický text je uvádzaný v origináli. Prípadne sa prekladá z maďarčiny (hoci je ona u nás pomerne známa), a pôvodný taliansky text zostáva nepreložený. Vzhľadom na sociálnu funkciu vedy a tiež preto, že aj vedecké knihy (najmä so spoločensko-politickým dosahom) píšeme čoraz pre širšie kruhy ľudu, máme si odvykať od citovania v cudzích rečiach. Autor nech uvedie dielo v origináli, všetky bibliografické dáta, ale citáty nech sú preložené do slovenčiny. Aj na tento navonok sice formálny, ale svojim spoločenským dosahom podstatný spôsob sa má vedecké a filozofické dielo (so sociálno-kultúrnou problematikou) rozlíšiť od spisov buržoázných. Ďalej, ako bolo povedané, práca má mať *kolektívny charakter* najmä v oblastiach spoločenských vied, lebo v nich sa bezpodmienečne vyžaduje špecializácia. Vedci si majú medzi sebou rozdeliť úlohy a spracovať určené témy po dôkladných diskusiách a po ujasnení si celkovej správnej línie. A s týmto zvláštnym charakterom marxistického vedeckého diela súvisí niečo, načo poukazoval už Lenin. Zo základnej charakteristiky dialektických princípov (jednota, súvislosť a vzájomná podmienenosť javov, fundamentálne pôsobenie materiálneho faktora) vyplýva, že marxistické vedecké diela, najmä ekonomické, politické, sociálne a filozofické majú inú fyziognomiu ako vedecká tvorba buržoázie. Povaha skúmaných javov a základné princípy dialektiky vyžadujú, aby sa tu dbalo na dve veci:

a) stále treba pripomínať, opakovať súvislosti medzi javmi, najmä medzi bázou a nadstavbou;

b) spojitosť medzi teóriou a praxou sa musí nevyhnutne a stále zdôrazňovať, čo vedie tiež k určitému opakovaniu. V tomto smere platí najmä o spoločenských vedách to, čo konštatoval Lenin o politickej ekonomii (*Sobrané spisy*, II, 372): „Pri výklade politickej ekonomie je nevyhnutné, aby sa určité teoretické oddiely (napr. o peniazoch) štiepaly a aby sa autor často opakoval. Ale tento výlučne formálny nedostatok je úplne nahradený výhodami historického výkladu. A napokon je to vôbec nedostatok? Opakovania sú bezvýznamné, a sú užitočné pre začiatočníkov preto, že sa ťažšie časti pevnejšie zapamätajú.“ Týmto spôsobom, píše Lenin, získa čitateľ konkrétnejší a celostnejší obraz o ekonomických a sociálnych javoch.

Na základe všetkého tohto má byť jasné, že marxistická veda a marxistická filozofia musí sa svojou tematikou, metodológiou a problematikou líšiť od buržoáznej vedy s mnohých stránok. To sa vzťahuje i na jej organizáciu, na spôsob vedeckej práce a na celú štruktúru marxistickej vedy, v ktorej má sa odzrkadľovať jej nová, vyššia, socialistická funkčnosť. Tu sú len zhruba načrtnuté problémy, ktoré majú neobyčajne veľký, a to nielen teoretický, lež aj praktický význam.

(1948)

Andrej Sirácky

TROGHU PRAVDY O „ROZPRAVE“

René Descartes, Rozprava o metodě. Preložila Viera Szathmáry-Vlčková.
Poznámkami a doslovom opatril univ. doc. Dr. Jan Patočka.
Laichter, Praha 1947

S potešením sme prijali druhé vydanie uvedeného prekladu francúzskej verzie „Rozpravy o metodě“. Preklad dobre tlmočí texty Descartesove napriek ojedinelým nepresnostiam a nevýraznosti, ktoré azda vyplývajú z nedostatočného zreteľa k filozofickému smyslu textov a tvoria podklad námietok skôr proti odborným spolupracovníkom než oproti prekladateľke. Miestami by bolo užitočné v poznámkach uviesť preklad latinského textu, niekedy odchylného vo výraze a presnejšieho, zdôrazniť pritom filozofický význam, od ktorého odvádza pozornosť práve svieži spád Descartesových viet. Toto je však vecou slobodnej úvahy a pripomienku nemienime ako námietku, i keby so zreteľom na čitateľa zdôraznenie významu bolo značnou výhodou. Pokiaľ ide o nepresnosti, nepokladáme za vážny nedostatok, ak sa scholastický termín „accidens“ prekladá výrazom „náhodilého prívlastku“, hoci v danom prípade nejde o významovú složku propozície, ale o prípadok ako vlastnosť vecnú (str. 8). Taktiež nemienime osobitne vyčítať maličkosť, že sa vetou „i kdyby mluvili jazykem nevdělanců“ prekladá text „encore qu'ils ne parlissent que bas Breton“, ktorý v latinskej verzii znie „etiamsi barbara tantum lingua Gothorum uterentur“. Nie sme ani Bretónci a ani Góti, aby sme boli citliví na prívlastok nevdzdelanosti, zaiste nepresný, pretože Descartes nehovorí o nevdzdelaných ľuďoch, ale o nevdzdelanej reči, ktorá podľa Descartesa môže byť práve tak vhodnou rečou nadaného básnika a rečníka ako aj reč vzdelená (str. 12). Väčším nedostatkom sa nám zdá